

Література

1. Клочек Г. Українська література в школі як націотворчий фактор. Кіровоград, 1997. 23 с.
2. Ковалевський О.В. Л.Костенко: Філософія бунту й «філософія серця». К. : Либідь, 2002. С. 7–11.
3. Костенко Л. Вибране. К. : Дніпро, 1989. 559 с.
4. Маковей Г. Інтимна лірика як духовний феномен (чоловічий і жіночий дискурс): автореф. дисерт. Кіровоград, 2003. С.19–23.
5. Маслов А. Психологія науки: Розвідка. Гуманістична психологія: Антологія: у 3 т. / Упорядники й наукові редактори Р. Трач і Г. Балл. К. : Пульсари, 2001. 252с.
6. Соложенкіна С., Слабошпицький М., Таран Л. Слово про Поета: Штрихи до портрета Ліни Костенко. *Українська мова і література в школі*. 1990. №3. С. 3–4.
7. Таранов П.С. 120 філософов: Жизнь. Судьба. Учение мысли. С. : Просвещение, 2002. 677 с.
8. Томенко М. Теорія українського кохання. К. : Дніпро., 2001. 127 с.
9. Фромм Е. Искусство любить: исследование природы любви. М. : Наука, 1990. 375 с.

Ващакіна М.О.

вчитель української мови та літератури

Терпіннівський колегіум «Джерело»

Мелітопольської районної ради Запорізької області

**МЕТАФОРА У ТВОРЧОСТІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ ПОЕТЕСИ
ОЛЬГИ ДУНАЄВОЇ**

***Анотація.** Мета статті – проаналізувати художню мову поезії Ольги Дунаєвої, виявити і класифікувати метафори, тим самим пробудити інтерес читача до вивчення літературної спадщини Мелітопольщини. У статті розглянуто україномовні поезії Ольги Дунаєвої, що увійшли до збірок «Українські зорі» та «Вулкан». Матеріал може бути використаний на уроках літератури рідного краю в школі та в роботі літературних віталень.*

***Ключові слова:** Ольга Дунаєва, метафора, метафоризація, антропометафора, ботанометафора, зоометафора, метафора-епітет.*

Метафора – одне з найцікавіших, багатограних явищ нашої мови, яке базується на процесах мислення та схильності людини виділяти істотні властивості предметів, явищ і відокремлювати їх від другорядних. Вона надає мові виразності та емоційно-експресивного забарвлення, і є одним із основних тропів поетичного мовлення. Метафора розкриває сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю.

Метафоризація, тобто процес творення метафори, – продукт людського мислення. Вона зближує явища, предмети, дії, властивості. Це є безперервним мовним процесом та найголовнішою ознакою поетичної мови. Заглиблення у сутність метафори дає змогу розкрити майстерність та неординарність художника. За концепцією Віктора Виноградова, метафора, як і всі інші засоби мови того чи іншого майстра поетичного слова, є відображенням його поетичних поглядів, світогляду та ідейно-художнього досвіду. Автор використовує її як засіб образності та засіб пізнання навколишнього світу. Метафора підкреслює виразність мови, пробуджує уяву читача та емоційно насичує твір. Нерідко саме метафора робить стиль автора самобутнім та оригінальним [2].

Предметом дослідження у статті є метафора в ліриці Ольги Дунаєвої.

Ольга Вікторівна Дунаєва (Крупенко) – член Мелітопольського літературного об'єднання ім. П. Ловецького з 1998 року, одна із засновників і головний редактор газети «Мелітополь літературний», член Національної спілки журналістів України з 2005 року. Неодноразово друкувалася в періодичній пресі Мелітополя і Запоріжжя, обласному часописі «Хортиця» та інших виданнях. У 2016 році до 85-річчя з дня заснування літературного об'єднання ім. П. Ловецького вийшла збірка поетичних і прозових творів його членів та слухачів «Шепіт натхнення», куди також увійшли твори Ольги Дунаєвої. На вірші поетеси написані пісні композиторами і виконавцями Геннадієм Логіновим та Геннадієм Міноровим.

Ольга Дунаєва – автор ліричних та філософських віршів, сатир, епіграм, рубаїв, поем, пісень, мініатюр в прозі, критичних статей як на російській мові, так і українській. З-під її пера вийшли збірки «Армагеддон» (2000 р.), «Четыре стихии» (2001 р.), «Українські зорі» (2002 р.), «Вулкан» (2004 р.), «Дежа вю» (2006 р.), критичні статті «Поети рідного краю» (2006 р.). В передмові до збірки творів «Українські зорі» читаємо: «...коли йдеться про Ольгу Дунаєву, ми маємо не тільки поетичні рядки, а ще багато роздумів. Вірші поєднують ліризм, іронію, філософський погляд авторки» [1, с. 3]. Вміння точно передати настрої, що викликаний гострим, часом хворобливим сприйняттям явищ життя, характерна гранична відвертість, зображення складного світу людської душі, філософське осмислення питань

буття – все це робить творчість поетеси індивідуальною та самобутньою. Твори містять у собі багато роздумів про буття, стосунки між людьми, власні душевні переживання. Поезія Ольги Дунаєвої – це вибух почуттів, емоцій, терзань, крик душі. В них вона розкривається і оголює перед нами свій внутрішній світ. Дуже часто на рядках постають образи самотньої людини, яка потрапила у вир життя, мабуть тому ім'я Ольги Дунаєвої ототожнюється з поетом смутку та болі. На противагу негараздам, надія, віра в світле та радісне майбутнє, кохання, що чекає попереду, дівочі мрії не дають впасти у відчай, підтримують і ведуть по життю:

У завтрашній день зазираю,

Майбутнє кохання шукаю.

Шукаю непрожиті миті

Та ніжністю очі сповиті.

«Я знов біля річки блукаю» [5, с. 9].

Кажуть, осінь – пора сумна,

Тільки в це я чомусь не вірю,

Бо мені вона, мов весна,

В подарунок несе надію.

«Осінь» [5, с. 3].

Зупинимося на метафорі як однієї з найбільш уживаних, важливих і популярних тропів, що полягає в перенесенні ознак, певних особливостей, характеристик за принципом подібності з одного предмета, особи, явища на інші.

Роздуми, емоції, переживання, почуття авторки виливаються в рядки, щедро усипані метафоричними утвореннями. Використовуючи метафори, Ольга Дунаєва виробила свій індивідуальний стиль, виявила оригінальність бачення навколишнього світу. Метафори у віршах поетеси створюють незвичайні та химерні образи, згущують почуття, надають фарб звичайним речам («випити/відкоркувати пляшку надії, кохання», «пензель сонця», «сутеніє смуток», «розпродаж бажань»), або

Стиглих крапель дзвінка юрба

Моє місто вкриває рясно.

«Осінь» [5, с. 3].

Використання таких метафор знайомлять читача з авторським досвідом, спостережливістю, з індивідуальним баченням світу.

Процес метафоризації може проходити у двох напрямках: від людини до природи і від природи до людини; від неістоти до істоти і навпаки. На позначення метафори-оживлення у лінгвістичній теорії існують наступні терміни: грецький «прозопея», латинський «персоніфікація», український

«уособлення» або «втільнення» [6, с. 2]. В поезії Ольги Дунаєвої зустрічається антропометафора (коли ознаки та дії людини переносяться на неістоту); ботанометафора (тотожний рослині); зоометафора (тотожний птаху, тварині, рибі тощо).

Антропометафори складають найбільшу групу семантико-стилістичної класифікації метафор, вони містять слова-назви дій людини. Антропометафору знаходимо у віршах Дунаєвої: *кохання дримає, хмара ревнувала, мовчання благало, сонце дивиться, з'їв туман, річка купала дерев довгі віти, співала калина тощо*. Антропометафори підсилюють почуття, емоції, передають психологічний стан ліричного героя: *Зanedбана, засмучена душа / Мені жалю години залиша; які сльозами поливає небо; В полон забрали праця і село... / Сміється картка, наче це потішно* («Розмова з картокою»); *Та невгамовная омана / Луной до мене промовля / А ти все бавишися зі грой, / Щоб почуття мене з'їдало* («Без тебе наче і не я»); *Немов бур'янів тих дрібненьке насіння, / Мене поглинають докори сумління...* («Немов бур'янів...»); *ідуть дощі, Безт'ямне свято / Серед пустелі / Іде завзято / До нас в оселю* («Чоловіку»); *І сміх завітає до кожної хати* («Жінки за майбутнє»); *Як очі заплющить – враз бачить віконце, / Щоранку в нього зазираюче сонце / Тому що прокинулись денні турботи, образа лецатами тискує груди, дзвіночок в душі відгукнувся, Іх море гойдало, / Співала калина, / І грав вітерець, птахи пліткували, відлуння біди, що чекає за рогом* («Чорнобильські дзвони»); *Осінь завітає / І вересня пензель усюди встигає / Щось жовтим плямує, червоним вінчає, / Фарбує велику й маленьку травицю, / Та росяні краплі збирає в криницю, Коли народиться дитя – йому долю / Вже зорі пророчать, війна підступила до кожної хати, Де річка Молочна гарненька за містом / Несла свої води прозорі і чисті / І річка купала дерев довгі віти, та землю травмовано ровом глибоким, серця скорбота не покине, Дихне міцніше вітерець – / І легким пилом білосніжним / Вкриває сум людських сердець / Щоб шепіт зоряний почути* («Бабин Яр»); *І народилися слова / У серці добрім..., І розуміси, що весна / Усім навколо володіє!* («Весняна Мавка лісова»), *Килим осені нас веде... / Час тримає їх в полоні* («Осінній настрої»), *з'їв туман залишок льоду, зима весну зустрічає* («Весна»), *якщо вплела розлука журбу у мої коси* («Навіщо мені коси»), *смуток стука у віконце, вона (надія) у кутку лежала* («Сутеніє смуток»), *Деся знову майже посивіла ніч...* («Ніч»), *і веселка танцювала, Хмара ж дуже ревнувала, Сонечко заплямувало; Бідній хмарі тяжко жити, Лле вона горючі сльози* («Як веселка танцювала»), *А мене пестила зима Мене голубила зима* («Хрещена зима»), *троянди засмучені краяли душу* («Гей, ви, смутки мої незрадливі»), *Мовчання голосно благало / Німі тенета*

розірвати («Мовчання голосно благало») Коли прийшло у дім мій свято / Коли я радість колихала / Біда за спиною стояла («Невдах»), що доля налле..., / Коли на Бердянській косі сходить сонце, / То дивиться в море, / Неначе в віконце; Та вигуки з лайкою / Йшли в піднебесся; Дрімає воно (кохання), / Та з часом прокинеться, / З часом озветься («Українські зорі»).

Ботанометафор виявлено значно менше: *а в душі троянди квітнуть рясно...*(«Ідуть дощі»), *в душі проростають докори сумління* («Немов бур'янів тих дрібненьке насіння»), *бо мамині очі зів'яли травневої ночі, надія ціла знову мила* («Гей, ви, смутки мої незрадливі»), *цвітуть вишиванки* («Українські зорі»).

Випадків зоометафори зафіксовано лише два: *Горе пазурі сховало / Та забігло в далечинь / А щоб я не забувала, / Залишило свою тінь; і вис безтямно дібровами вітер*. Використання наведених прикладів створює картину безвиході, життєвих негараздів, місцями навіть таких, які не може витримати людина. Головним словом у метафорі може бути використана назва частини тіла тварини, наприклад, *пазурі*.

Наступний тип метафори, виявлений у творчості мелітопольської поетеси за семантико-стилістичною класифікацією – метафора-опредмечування. Метафора-опредмечування уподібнює абстрактні поняття, мисленнєві та психічні процеси до явищ речового світу, властивостей конкретних предметів та матеріалів [6, с. 6]. Наприклад, *крижинкою в полі розтануло літо, образа лецатами стискує груди, вересня пензель, до рову страждань, на порозі безодні, безодня ночі, килим осені, ярмарок думок, бажань розпродаж, мрій струмок, море лиха, пляшка надії, пляшка кохання, вир спогадів і болю, острів сподівання, пензель сонця, у куточечку серця, дно серця, години жалю, перлини мрій, крила мрії та кохання*. Такі словосполучення надають поезії легкості звучання, гіперболізації відчуття та масштабності, або навпаки – пестливо-зменшуваності, ніжності, як от *мрій струмок, крижинка літа, перлини мрій, у куточечку серця*.

У поетичних творах Ольги Дунаєвої зустрічаємо іменникові, дієслівні, прикметникові, прислівникові та дієприкметникові метафори.

Найбільш продуктивною є дієслівна метафора, оскільки будь-яке дієслово несе інформацію про динаміку розвитку подій, про їх зміну. Виконуючи роль присудка, вона стає центром організації речення і прив'язує до себе інші слова, які підлягають процесу метафоризації. Наприклад, *Килим осені яскравий / Листям жухлим під ногами, / різнобарвний та ласкавий / Нас веде до диво-брами* («Осінній настрій»). Дієслівні метафори Ольга Дунаєва використовує для опису психологічного стану ліричного героя: *Якщо вплела розлука журбу у мої коси...* («Навіщо

мені коси»), *Тож ввечері хвилями злого ельніньйо / Мене поглинають докори сумління...* («Немов бур'янів тих..»), *Занедбана, засмучена душа / Тобою, наче так і треба, / Мені жалю години залиша, / Які сльозами поливають небо; В полон забрали праця і село... / Сміється картка, наче це потішно* («Розмова з карткою»), *Та невгамовная омана / Луной до мене промовля; Щоб почуття мене з'їдало* («Без тебе наче і не я»), *В душі проростають докори сумління / Тож ввечері хвилями злого ельніньйо / Мене поглинають докори сумління...* («Немов бур'янів тих...»), *Ідуть дощі / А у душі троянди квітнуть рясно... / Майбутнє світить радісно і красно* («Ідуть дощі»), *Відштовхнуся від журби / Та пірну у ласку, / Відвернуся від біди / І порину в казку / Розчинюся у очах / Відроджусь цілунком...* («Відштовхнуся від журби»), *Горе пазурі сховало / Та забігло в далечинь, / Але, щоб не забувала, / Залишило свою тінь* («Горе пазурі сховало»), *Щоденна грізність / Пірнає в небо / Безтямне свято / Серед пустелі / іде завзято / До нас в оселю* («Чоловіку»), *Хай зеленню сяють лани та гаї, / І сміх завітає до кожної хати* («Жінки за майбутнє»), *як місяць пірнає тихенько у хату; враз зникло дитинство, бо мамині очі ...зів'яли травневої ночі; тому що прокинулись денні турботи; образа лежачими стискає груди; дзвіночок в душі відзвучується; Їх море гойдало, / співала калина, / І грав вітерець, / Птахи пліткували, / І вис безтямно дібровами вітер; відлуння біди, що чекає за рогом* («Чорнобильські дзвони»), *У Бабинім Ярі знов осінь вирує, / Вона завітає до кожної квітки; І вересня пензель усюди встигає / Щось жовтим плямує, червоним вінчає, / Фарбує велику й маленьку травицю, / Та росяні краплі збирає в криницю; Коли народиться дитя – йому долю / Вже зорі пророчать; війна підступила до кожної хати; Де річка Молочна гарненька за містом / Несла свої води прозорі і чисті / І річка купала дерев довгі віти / зараз журбою місця ці сповиті / Та землю травмовано ровом глибоким; серця скорбота не покине; дихне міцніше вітерець / – І легким пилом білосніжним / Вкриває сум людських сердець* («Бабин Яр»), *Бо мені вона (осінь), мов весна, / В подарунок несе надію / Стиглих крапель дзвінка юрба / Моє місто вкриває рясно* («Осінь»), *Мої північні зорі, / Від обрїю до краю, / Маленькі та прозорі. / Я поміж вас блукаю; І народилися слова / У серці добрім...; І розумієш, що весна / Усім навколо володіє!* («Весняна Мавка лісова»), *Килим осені яскравий / Листям жухлим під ногами. / Різнобарвний та ласкавий / Нас веде до диво-брами. / Там птахи з дерев злітають / Та, торкаючись долоні, / Мов крижинки, зразу ж тануть / Час тримає їх в полоні* («Осінній настрої»), *З'їв туман залишок льоду / Зима весну зустрічає* («Весна»), *якщо вплела розлука журбу у мої коси* («Навіщо мені коси»), *сутеніє смуток, стука у віконце...; Я свою надію випила до донця, / А вона*

маленька у кутку лежала («Сутеніє смуток»), десь знову майже посивіла ніч... («Ніч»), І веселка танцювала/ Хмара ж дуже ревнувала, / Сонечко заплямувала; Бідній хмарі тяжко жити, / Лле вона горючі сльози; Мить розділить чи година / Світлу радість з морем лиха («Як веселка танцювала»), У полі від краю до краю / Шовки волошкові шукаю / Шукаю утрачену віру / Та спокою серцю і миру; Шукаю у темряві ночі / Нездійснені мрії дівочі («Я знов біля річки блукаю»), Відкоркуємо пляшку кохання, / Щоб від щастя легенько сп'яніти / І осяяти ним починання / Та ні краплі його не пролити; Відкоркуємо пляшку надії, / Що січневої стужної ночі / Допоможе, розрадить, зігріє... («Відкоркуємо пляшку...»), А мене пестила зима / Мене голубила зима («Хрещена зима»), Я відлітаю із журбою / На тихій острів сподівання / І невдача завжди стереже («У майбутнє сміливо прямують»), Троянди засмучені краяли душу («Поганий настрої»), Відпустіть мою душу на волю, / Щоб надія цвіла знову мила... («Гей, ви, смутки мої незрадливі»), Мовчання голосно благало / Німі тенета розірвати («Мовчання голосно благало»), коли прийшло у дім мій свято; Коли я радість колихала / Біда за спиною стояла («Невдаха»), Цвітуть вишиванки у кожній тут хаті / Світанок затьмарив всі зорі ранкові... / Що доля наллє, / То і будемо пити... / Коли на Бердянській косі / сходить сонце, / То дивиться в море, / Неначе в віконце / Та вигуки з лайкою / Йшли в піднебеся / Дрімає воно (кохання) / У куточечку серця, / Та з часом прокинеться, / З часом озветься / Олеся навчання / Підставила плечі («Українські зорі»), хто зачинив мету за ґрати? («Я бачу дивовижні сни»).

Іменникова метафора — це метафора, яка в більшій мірі виконує номінативну функцію. Найчастіше це сполучення двох іменників, у якому метафоризоване слово стоїть у формі залежного відмінка: *крижинкою в полі розтануло літо, образа лецатами стискує груди, хвилями ельніньйо, відлуння біди, сум сердець, крапель юрба, руки зими, вересня пензель, до рову страждань, безодня ночі, на порозі безодні, килим осені, ярмарок думок, бажань розпродаж, мрії струмок, море лиха, пляшка надії, пляшка кохання, вир спогадів і болю, острів сподівання, пензель сонця, у куточечку серця, дно серця, години жалю, перлини мрії, крила мрії та кохання.*

Іменникова метафора має тенденцію розширятися або уточнюватися залежним прикметником, здебільшого якісним. Прикметник відповідно буде вживатися в переносному значенні. У поезії, що підлягла аналізу, визначено метафоричні прикметникові сполучення. Їм можна дати назву метафори-епітети, бо вони виділяють у зображуваному предметі рису або деталь, індивідуалізують предмет. Наприклад, *злий ельніньйо, щоденна грізність, безтямне свято, і грав вітерець на зелених цимбалах, птахи пліткували в*

нічних кудуарах, **подих зловісний**, **пил білосніжний**, **зоряний шепіт**, **осінь сумна**, **прозорі зорі**, **килим осені ласкавий**, **маленька надія**, **рожеві мрії**, **день яскравий**, **бідна хмара**, **горючі сльози**, **світла радість**, **шовки волошкові**, **білі руки зими**, **тихий острів**, **мила надія**, **німі тенета**, **стигли краплі**. Дієприкметникові метафори виконують аналогічну функцію з прикметниковими метафорами (**занедбана**, **засмучена душа**, **невгамовна омана**, **утрачена віра**, **засмучені троянди**, **зазираюче сонце**, **сповиті місяця**).

Отже, метафора в поезіях Ольги Дунаєвої посідає чільне місце. Використання Ольгою Дунаєвою метафори-оживлення та метафори-опредмечування робить поезію багатую і неповторною. Художній засіб відображає незвичайний погляд автора на світ та визначає творчу індивідуальність поета як поета смутку. Найбільше у віршах поетеси вжито антропометафор та дієслівних метафор. За допомогою тропів відображена панорама життя з її настроєво-інтимними переливами та перепадами, почуттям осінньої туги або весняної радості. Поетична картина, що відтворена за допомогою метафор, зображує думки, настрої, відчуття та душевний стан ліричного героя.

Література

1. Будьмо знайомі. Газета мелітопольського літературного об'єднання ім. П. Ловецького «Мелітополь літературний». 2018. №1(035). С. 3.
2. Виноградов В. К теории литературных стилей. Веб-сайт «Лингвотек: бюро переводов». URL: <http://lingvotech.com/vinogradov-80>.
3. Дунаєва О. Ведьма. Мелітополь : ПЦ «М-Пресс», 1999.
4. Дунаєва О. Вулкан. Поезія. Проза. Мелітополь : ЧП Верескун, типографія «Люкс», 2004. 80 с.
5. Дунаєва О. Українські зорі. Збірка поезії. Мелітополь : ООО «Видавництво «Мелітополь», 2002. 44 с.
6. Єщенко Т. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект. URL: <http://qps.ru/3M6Vv>.
7. «Шепіт натхнення». Сьогодні Мелітопольського ЛІТО (2011-2016 рр.): Збірка поетичних і прозових творів членів та слухачів літературного об'єднання ім. П. Ловецького. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016.